

Adriana Šmejkalová

Zrcadlo reality v obrazech snů 19. a 20. století. Tvůrčí individualita versus chaos doby

Posudek oponenta disertační práce

Autorka provedla v textu své inspirované práce na vybraných příkladech solidní prezentaci historie snění ve vztahu k jeho umělecké vizualizaci. Důkladnost a soustavnost této práce se projevuje už v úvodních pasážích týkajících se geneze toposu snu a snění v mytologii a antické literatuře. Což se v posuzované práci snoubí s plynulostí výkladu a výstižností formulací i jistou elegantní výmluvností. Z věcného hlediska se tu autorka opírala o svou předchozí práci diplomovou a neméně rovněž o rozšířený okruh příslušné literatury a nové vlastní výzkumy.

V hlavních částech své práce dává autorka průchod svému frankofonnímu zaujetí a současně i zaujetí dobovou krásnou literaturou exponující diskutované topos. Nicméně by i takto pojaté práci asi slušelo větší přihlídnutí k novodobému německému prostředí a zejména ke hnutí romantismu, v němž se topos snu umělce často objevoval. A obecněji a vcelku vzato, 19. století slouží v této práci hlavně jako prostředí rozvíjení „ideologie“ snu a snění, resp. pro kulturně historické fenomény odpovídající dobové historii parapsychologie, zatímco směřovatné malířské výkony jsou tu pojednávány značně výběrově. Také ikonografie Ossianova snu, včetně podstatného výkonu Ingresova. I když například autorčin Balzac byl dvojtalent a jeho vyjádření k roli snu jsou nepochybně podstatná, Ingresovo dílo by větší zmínku zasluhovalo. A to i přesto, že je zřejmé, že všeobecně dobovou implikací tohoto díla a mytologie do něj plynoucí byla evokace úcty ke kořenům, předkům a k padlým jde mimo hlavní linii a tezi, již autorka ve své práci sleduje, totiž jde-li jí dále spíš o vzpouru vůči autoritám. K tomu je v posuzované práci využito Nietzsche, resp. jeho odmítání falešných autorit.

Zde, a to zase na jen okraj, patří dílčí poznámka. Jestliže autorka usiluje propojit evidenci podvrtných, chthonických sil reflektovaných antickou mytologií s prezentacemi takřikajíc antropologicky zakotvených polarit v novějším umění, pak by se sem hodilo leccos z dobově vlivné tvorby Arnolda Böcklina. A ovšem také z Edvarda Muncha.

Na druhé straně jednou z umělecko-historicky záslužných stránek autorčiny práce je – právě ohledně zkoumání výtvarných figurací spjatých s melancholií a sněním – pozornost, s níž si opakovaně všímá krajiny jako příznačného pozadí příslušných figurací, počínaje Dürerovou personifikací melancholie.

Pro dvacáté století práce pojednává hlavně vybrané umělce a jejich díla z první třetiny 20. století, již je věnována část textu nejobsáhlejší a také interpretačně nejsilnější. V této části autorčiny úvahy vrcholí, přičemž volba zde blíže pojednáváných autorů a jejich děl je vesměs jistě případná.

V kratičkém závěru autorka textu odmítá čtenářovo očekávání standardních hlavních závěrů svého bádání o figuraci snů u umělců. Nicméně zde vyzdvihuje svůj hlavní interpretační klíč či naznačuje vůdčí tezi a pointu práce, že totiž vizualizace snů se týká koneckonců především osobní minulosti, a jmenovitě vztahu umělců k jejich otcům. Přístup ke zkoumané látce

v práci tak je takto usměrněn v duchu klasické psychoanalýzy, resp. z ní zvoleného motivu, patřícího k oněm hlavním Freudem sledovaným. Závěr autorčiny práce zmiňuje stručně okolnosti vztahu syn-otec u několika z osobností v práci pojednávaných – od Goyi po Chagalla – a připomíná tento osobní vztah i u Freuda. I v tomto stručném výčtu však v případě Chirica šlo o specifickou situaci, totiž o syna bez otce. Zdůraznění vazby syn-otec v tomto případě upozorňuje na sílu, s níž autorka chce zvolenou tezi následovat.

Pozoruhodným a cenným exkurzem práce je rovněž její závěrečná část o Chagallovi, neboť ukazuje celkovou umělcovu rezonanci na biblické motivy v jejich univerzálním rozpětí.

Ve svém pojednání Šmejkalová spojuje oneirické především s chtonickým; snění obnažuje především síly život člověka ohrožující. Tento důraz je z více důvodů i z hlediska konzistence práce oprávněný. Možná je však škoda, že v takto důkladné a brilantní práci chybí větší zmínka o alternativním chápání podvědomí u Freudových pokračovatelů. O Jungovi jako hlavním propagátoru pojmu archetyp, což je pojem užívaný autorkou častěji, vesměs jen jako adjektivum s kolísavým vymezením. Nebo o Adlerovi, který by se možná z hlediska poznatků o mocenských poměrů fixovaných v lidské psychice hodil.

Nakonec ještě poznámka k titulu a podtitulu posuzované práce. Realita zrcadlená uměleckou vizualizací snění je zde vlastně realitou jejich hlubinné, niterné situace. Šmejkalová vskutku blíž neřeší – ani obecně, ani v jednotlivých případech – poměr snícího k „chaosu doby“. Tímto směrem jdoucí interpretace u pojednávané látky jen zmiňuje, spíše než aby je nějak využívala, natož pak soustavněji rozvíjela. Odkazy na dobový rámec tvorby umělců zřejmě mají připomenout hlavně existující historické pozadí či přístup části stávající odborné literatury k diskutovaným umělcům a jejich tvorbě, tedy jaksi pro úplnost výkladu. Nic proti takovému postupu. Jen z tohoto hlediska je podtitul práce možná až nadbytečně květnatý.

V mém komentáři posuzované práce nechávám zcela na okraj drobné lapsy, hyzdící zbytečně jinak autorkou redigovaný celek (kolísání ve způsobu psaní – například „Chyméra vs. Chiméra“, 51x „Chiriko“ (vs. Chrico), mýtus o „Eróvi“, místy syntaxe, či abecední řazení bibliografie při písmenu S).

Vcelku tuto velkorysou studii na závažné, spletité a rozsáhlé téma pro její všestranné kvality vítám a vřele ji navrhuji uznat k obhajobě.

Prof. PhDr. Roman Prahel, CSc.

V Praze 21. 8. 2018